
СТАТИИ

ДОСТЪП НА НЕПЪЛНОЛЕТНИ МОМИЧЕТА ДО РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

*Наташа Добрева**

През 2017 г. в България над 3200 непълнолетни момичета са износили бременност и са родили.¹ При голяма част от тях бременността е последица от престъпление, на което са станали жертва – насилствен сексуален акт, принуждаване от страна на родителите им да заживеят съпружески с мъж, ограничаване на свободата им на движение, включително на достъпа до кабинета на гинеколога. Голяма част от тези момичета не са били запознати с правото си да направят аборт или не са имали практическа възможност да го упражнят, тъй като им трябва съгласие на родител. Лицата от 14 години до навършване на 18-годишна възраст извършват правни действия със съгласието на своите родители. Бременната тийнейджърка, навършила 16 години, е отчасти еманципирана – тя има право сама да се консултира с гинеколог и да направи необходимите прегледи и изследвания, но не може сама да даде съгласие за аборта. Според чл. 87, ал. 3 от Закона за здравето съгласието на родителя не е необходимо при извършване на здравни консултации, профилактични прегледи и изследвания на лица, навършили 16 години, но остава необходимо за хоспитализиране и извършване на операция, каквато е абортът. Клинична пътека № 4 „Преждевременно прекъсване на бременността“ към Националния рамков договор изисква подписа на родителя под информираното съгласие за болничния престой, самата операция, изписването и връчването на епикриза. Наредбата за изкуствено прекъсване на бременността повтаря, че:

Чл. 4. Аборт на жени, които са недееспособни, се извършва със съгласие на техните законни представители или попечители.

* Адвокат от София.

¹ Прессъобщение от 19.01.2018 г. на действащия вицепремиер по демографска политика.

В същото време наредбата предвижда ниската възраст на бременната – между 14 и 16 години, като противоположание за износването на плода. Абортът на толкова малко момиче винаги се заплаща от Националната здравноосигурителна каса, тъй като по определение е такъв по медицински показания. Това следва единствено от възрастта на момичето, без да се изследва по-нататък здравословното ѝ състояние (вж. „Списък на заболяванията, при които се допуска аборт по медицински показания“, Приложение към Наредбата за изкуствено прекъсване на бременността). За непълнолетната майка едно раждане застрашава здравето по дефиниция – то презюмира едновременно физическото, психологическото и емоционалното ѝ увреждане. И макар че законът я защитава толкова категорично, за нея остава една формалност – съгласие от родителя за аборт, а то невинаги е постижимо. На теория волята на родителя може да се замести с решение на съд: *При разногласие между родител и дете то може лично да се обърне към дирекция „Социално подпомагане“ за съдействие. Ако детето е навършило четиринадесет години и разногласието е по съществени въпроси, то може да се обърне чрез дирекцията за решаване на спора пред районния съд по настоящия му адрес. Решението може да се обжалва по общия ред* (чл. 124, ал. 3 от Семейния кодекс).

Реалистично ли е обаче да се разчита, че момичето ще занесе навреме на гинеколога си заверен препис от съдебното решение, влязло в сила, в максимално допустимия срок за извършване на аборт (11-а гестационна седмица)? Очевидно подобно средство не е ефективно и практично в случай на бременност, както се е произнесъл и Комитетът за елиминиране на дискриминация спрямо жени на ООН по жалба № 22/2009 по делото *L. С. с/у Перу*:

8.17 Комитетът счита, че след като Държавата е легализирала аборт по медицински причини, тя трябва да създаде съответна правна рамка, която позволява на жените да упражняват правото им на това при условия, които гарантират необходимата правна сигурност както за тези, които търсят аборт, така и за лекарите, които трябва да го извършат. Съществено е тази правна рамка да включва механизъм за бързо вземане на решение с оглед намаляване в максимална степен рисковете за здравето на бременната майка; че нейното мнение ще се вземе под внимание; че решението е обосновано и че може да се обжалва. В настоящия случай... забавянето на болничната управа

да се произнесе по искането е имало пагубен ефект върху нейното физическо и психическо здраве. Съответно, Комитетът счита, че Л. С. не е разполагала с ефективно средство.

В същия смисъл е и практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) – напр. решение от 30.10.2012 г. по делото П. и С. с/у Полша, жалба 57375/08, пар. 96 и пар. 99:

Въпреки че Съдът е установил, че чл. 8 не може да се тълкува като гарантиращ право на аборт, той е постановил, че забраната на аборт, когато се търси заради оцеляване и/или опазване на здравето, попада в приложното поле на правото на уважение към личния живот и съответно на чл. 8. (...) Държавата има позитивно задължение да приеме процесуалноправна рамка, позволяваща на бременната жена ефективно да упражни правото ѝ на достъп до законен аборт.

По това дело нарушението на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) произлиза не само от преграждането на достъпа до медицинската услуга чрез изискване на одобрение от трето лице (чл. 8), но и от нечовешкото и унижително отношение към бременното дете (чл. 3). Жалбоподателката е била само на 14 години, когато е забременяла, и е била настанена принудително в болница без съгласието на майка ѝ, за да бъде подложена на натиск от гинеколог да износи бременността, за да се срещне със свещеник, въпреки че не е искала такава среща, и за да подпише декларация за информираност, че абортът може да доведе до смъртта ѝ. Освен това болницата разпространила прессъобщение в медиите за случая, в резултат на което момичето получило допълнителен натиск от непознати хора да не прекъсва бременността си, както и отказ от полицията да я защити от антиаборт активисти при излизането ѝ от сградата на лечебното заведение. За ЕСПЧ всички тези фактори в съвкупност са достатъчни, за да установи, че е преминал минималният праг на нечовешко и унижително отношение по чл. 3 ЕКПЧ.

Отделно от причиняващия страдание натиск върху свободната воля на бременната жена за нея е мъчително преживяване самото продължаване на нежеланата бременност. Според международното право по правата на човека принудителното продължаване на бременност е вид изтезание. Например по делото V. D. A. с/у Аржентина, жалба № 1608/2007, Комитетът по правата на човека на ООН постановява:

9.2 Комитетът счита, че пропусъкът на държавата членка, неспособна да гарантира на [пострадалата] правото ѝ на прекъсване на бременността, предвидено в чл. 86.2 от Наказателния кодекс, когато нейното семейство е поискало това, е причинило на [пострадалата] физическо и психологическо страдание..., особено сериозно предвид статута на пострадалата на младо момиче с увреждане. Във връзка с това Комитетът напомня своята обща препоръка № 20, в която постановява, че [забраната за изтезание и жестоко, нечовешко или унижително отношение] е свързана не само с деяния, които причиняват физическа болка, но също и с деяния, които причиняват умствено страдание.

Най-новата, обща препоръка № 35 на Комитета за елиминиране на дискриминация спрямо жени на ООН върху полово основано насилие над жени от 14.07.2017 г. е в същия смисъл, но още по-изчерпателна:

18. *Нарушения на сексуалните и репродуктивни права на жените, като принудителна стерилизация, принудителен аборт, принудителна бременност, криминализиране на аборта, отказ или забавяне на безопасен аборт и/или следабортни грижи, принудително продължаване на бременността, както и злоупотреба и лошо отношение с жени и момичета, които търсят информация, продукти и услуги за сексуално и репродуктивно здраве, са форми на насилие на полова основа, което, в зависимост от обстоятелствата, може да стигне до изтезание или мъчително, нечовешко или унижително отношение.*

В България темата за нежелана бременност е табу поради все още непреодоления стереотип за социалната роля на жената като майка и детегледачка. Този стереотип е пъстроцветно обрисван в Инструкция № 0-27 за реда за изкуствено прекъсване на бременността (Министерство на народното здраве, обн., ДВ, бр. 32 от 1973 г.): „В основните насоки за изпълнение решенията на Десетия конгрес на БКП и декемврийския пленум на ЦК на БКП за издигане ролята на жената в изграждането на развитото социалистическо общество, одобрени от Политбюро на ЦК на БКП от 6.02.1973 г., е вписан девизът: „Повече деца във всяко българско семейство, повече млади сили за Родината“. (...) В тази насока важно място заемат абортите по желание. (...) Добре разбраните интереси на обществото и на семейството изискват през фертилния период на всяка жена да се осигурят условия, за да да-

де живот поне на две деца, което отговаря на нейната основна биологична и социална функция и е съществено условие за щастието и достойнството ѝ⁴. Изтеглянето на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие от парламента миналата година доказва, че за българското общество преодоляването на този стереотип е вековен процес.² Ратифицирането ѝ щеше да е обещание за промени в социалните модели на поведение на жените и мъжете с оглед на изкореняване на предразсъдъци, обичаи, традиции и всякакви други практики, базирани на стереотипни роли на жени и мъже (чл. 12), както и ангажимент за внедряване в учебната програма на децата на примери за нестереотипни роли на жените и мъжете (чл. 14).

Превъзможването на дълбокото вярване, че основната социална функция на жените е да раждат деца, преминава отчасти през наказателноправни мерки. Например в състава на изнасилване по чл. 152 НК може да се добави квалифициращо обстоятелство: „ако е последвала бременност“. Същото квалифициращо обстоятелство може да се добави към състава на незаконно съжителство с непълнолетна по чл. 191 НК:

„Чл. 191 (1) Пълнолетно лице, което без да е сключило брак, заживее съпружески с лице от женски пол, ненавършило 16-годишна възраст, се наказва с лишаване от свобода до две години или с пробация, както и с обществено порицание.

(2) Пълнолетно лице, което склони или улесни непълнолетно лице от мъжки пол и лице от женски пол, което не е навършило 16-годишна възраст, да заживеят съпружески, без да са сключили брак, се наказва с лишаване от свобода до две години или с пробация.

² Наказателният закон от 1896 г. криминализира всички жени, които прекъсват бременността си, без изключения (чл. 259); Инструкцията за реда за изкуствено прекъсване на бременността (Министерство на народното здраве и социалните грижи, обн., ДВ, бр. 34 от 27.04.1956 г.) задължава работниците в женската консултация „да полагат усилия за разубеждаване на всяка жена, изявила желание за прекъсване на бременността си (т. 4). Между 1974 и 1990 г. действа забрана за омъжени жени до 40-годишна възраст с едно дете или без деца да правят аборт по желание. Понастоящем НЗОК отказва да финансира аборт по желание, което е поредната (индиректна) форма на правителството да се намесва в решението на социално слабата жена дали да износи бременността, или да я прекъсне.

(3) Ако деянието по предходните алинеи е извършено с лице, ненавършило 14-годишна възраст, наказанието е лишаване от свобода от две до пет години.“

В проекта на Наказателен кодекс от 21.12.2013 г. („замразен“ в Министерството на правосъдието от 6 години) бременността липсва като квалифициращ признак и в двете полово базирани престъпления, посочени по-горе.³ Квалифициращите признаци по принцип не само покачват размера на наказанието и удължават давността за преследване и наказване на дееца, но отразяват разпознаване и чувствителност на законодателя към дадена вреда, която прокуратурата и съдът са длъжни след това да зачитат в практиката си. Нежеланата бременност е вреда и има нужда по-често това да бъде чувано, особено в контекста на „най-добрия интерес на детето-момиче“.

³ <http://www.justice.government.bg/15/>.